

УДК 339.5:338.2

Фокіна-Мезенцева К.В.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бізнес-економіки та туризму,
Київський національний університет технологій та дизайну
Мерзла Л.І.
магістр,
Київський національний університет технологій та дизайну

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ЗА ДОПОМОГОЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ЕКСПОРТУ

Фокіна-Мезенцева К.В., Мерзла Л.І. Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі за допомогою національної стратегії експорту. У статті розглядається сучасний вектор державної політики щодо стимулювання експорту. Проаналізовано стан зовнішньої торгівлі України, тенденції українського експорту в контексті прийняття експортної стратегії України. Висвітлюються питання, зазначені в державних програмах підтримки експорту, співпраці з міжнародними організаціями у сфері зовнішньої торгівлі.

Ключові слова: держава, стратегія, експорт, глобалізація, зовнішньоекономічна діяльність, конкурентоспроможність.

Фокина-Мезенцева Е.В., Мерзла Л.И. Перспективы развития внешней торговли с помощью национального экспорта. В статье рассматривается современный вектор государственной политики по стимулированию экспорта. Проанализировано состояние внешней торговли Украины, тенденции украинского экспорта в контексте принятия экспортной стратегии Украины. Освещаются вопросы, указанные в государственных программах поддержки экспорта, сотрудничества с международными организациями в сфере внешней торговли.

Ключевые слова: государство, стратегия, экспорт, глобализация, внешнеэкономическая деятельность, конкурентоспособность.

Fokina-3Mezentseva K.V., Merzla L.I. The article deals with modern vector of state policy to stimulate exports. The state of foreign trade of Ukraine, Ukrainian exports trend in the context of the adoption of the export strategy of Ukraine. The problems mentioned in the state export support programs, cooperation with international organizations in the sphere of foreign trade.

Key words: state, strategy, export, globalization, trade, competitiveness.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізаційному середовищі перед національною економікою України стоїть низка питань, яка потребує негайного вирішення. Одним із пріоритетних векторів є розвиток міжнародної торгівлі та експорту. Уряди багатьох держав постійно шукають шляхи прискорення економічного розвитку. Однією з таких стратегій є стимулювання розвитку експорту з метою отримання іноземної валюти для фінансування економічного розвитку. Підвищити конкурентоспроможність українського експорту можливо шляхом усунення перешкод та визначення конкретних можливостей за допомогою чітких кроків.

Стратегія економічного розвитку на основі стимулювання експортного виробництва і розширення експорту виходить із реалізації політики розширення національного експорту і має на меті прискорення процесу індустріалізації в країні через стимулювання експортерів товарів, у виробництві яких країна має порівняльні переваги. Зниження тарифних бар'єрів, плаваючий обмінний курс (девальвація національної валюти часто використовується для полегшення експорту), державна підтримка експортних галузей і залучення прямих іноземних інвестицій є основними інструментами реалізації стратегії, що використовується з метою сприяння експорту і в кінцевому підсумку з метою економічного розвитку. Визнана в низці держав стратегія розвитку експорту ґрунтується на успіху в її реалізації в межах планів економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти розвитку експортного потенціалу держави, теоретичних та методологічних засад зовнішньоекономічної стратегії досліджували вчені різних країн: П. Ліндерт, Р. Хенцлер, І. Енгельхар, Д. Карро, П. Жюайр, Дж.Ю. Стігліць та інші. Цим питанням присвячені роботи вітчизняних науковців: Ю. Макогона, В. Дубницького, А. Мазаракі, А. Мельник, І. Іринчина. У їхніх працях досліджено вплив держави на зовнішньоекономічну діяльність, місце України в глобалізаційних та євроінтеграційних процесах.

Українська стратегія глобалізації не повинна бути однобокою, що зачіпає яку-небудь одну сферу – економіку, торгівлю, фінанси, вона повинна бути комплексною. Нова глобалізаційна стратегія розвитку на майбутнє повинна будуватися на науково-обґрунтованій національній стратегії розвитку, що враховує загально-світові проблеми. Глобалізація ставить Україну перед проблемою самовизначення цілей розвитку і місця в сучасному світі – чи буде це експортно-сировинна модель розвитку, чи модель повноправного партнерства на світовій арені [12].

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – проаналізувати та визначити сучасне становище векторів державної політики щодо стимулювання експорту.

Вклад основного матеріалу. Чому глобалізація – сила, яка принесла багато корисного, виявилася в центрі гострої полеміки? Відкриття ринків для міжнародної торгівлі допомогло багатьом країнам здійснити набагато швидше економічне зростання, ніж

це могло би бути в іншому разі. Міжнародна торгівля сприяє економічному розвитку тоді, коли експорт країни впливає на її економічне зростання. Стимульоване експортом зростання було центральним пунктом промислової політики, збагатило значну частину Азії й істотно поліпшило життя мільйонів. Завдяки глобалізації збільшилася тривалість життя у багатьох народів світу, підвищився їхній життєвий рівень [10].

Аналіз потенціалу присутності України на пріоритетних для неї, згідно з абсолютними та порівняльними перевагами, сегментах світогосподарської системи передбачає приведення їх у відповідність до трендів міжнародного торговельного розвитку. Тут визначальним рішенням є мотивація з боку держави інноваційного розвитку насамперед енергетичної сфери, що передбачає пошук альтернативних варіантів забезпечення потреб національної економіки та життєдіяльності населення. Прискорення світового інноваційного економічного розвитку є трендом: Україна повинна відповідати йому, що є єдиною можливим шляхом утримання наявної та розширення прибуткової присутності національного експорту на світових ринках товарів та послуг [4].

Наявна майже в кожній країні стратегія експорту є результатом закономірного процесу пошуку урядом напрямів діяльності, організацій та конкретних заходів, які сприяють максимальному використанню переваг міжнародного розподілу праці в інтересах пришвидшення соціально-економічного розвитку.

Вищезазначений комплекс заходів бере свій початок із напрямів зовнішньоекономічної політики держави. За дослідженням А.О. Мельник, основними складниками зовнішньоекономічної політики є: зовнішньоекономічні потреби країни, зовнішньоекономічні інтереси країни, зовнішні цілі країни, зовнішньоекономічна стратегія, характер та форми зовнішньоекономічної діяльності держави та її суб'єктів господарювання [6].

У 2017 р. вітчизняна зовнішня торгівля розвивалася одночасно під впливом минулого багажу міжнародних економічних відносин України й новітніх геоekonomічних і геополітичних тенденцій розвитку. Незважаючи на загальний негативний тренд, у 2017 році спостерігалася зростання експорту. За 2017 рік загальний експорт продукції становив 43,3 млрд дол. США, що на 19% більше, ніж за 2016 рік. Станом на першу половину 2018 року загальний експорт продукції з України становив 23,3 млрд дол. США, що на 3% менше порівняно з аналогічним періодом минулого року [8]. На рисунку 1 відображені стан і тенденції розвитку експорту товарів.

У результаті, як свідчать проведені Національним банком України дослідження платіжного балансу України, частка машин, устаткування, транспортних засобів і приладів у структурі українського товарного експорту скоротилася з 16,4% у 2007 р. і 14,4% у 2013 р. до 7,2% у 2017 р. Частка чорних і кольорових металів та виробів з них у структурі українського експорту скоротилася з 44,5% у 2007 р. і 28,4% у 2013 р. до 24,9% у 2017 р. Питома вага

Рис. 1. Динаміка експорту товарів станом на 01.08.2018 р.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

продовольчих товарів і сировини для їх виробництва у структурі українського експорту зросла з 13,3% у 2007 р. до 28,8% у 2013 р. і до 44,7% у 2017 р. [1].

На сучасному етапі розвитку економіки Україна має розгалужений сільськогосподарський комплекс, який здатний забезпечити виробництво конкурентоспроможної аграрної продукції. Але протягом 90-х років розвиток сільського господарства України характеризувався глибоким економічним спадом, лише з 2000 р. ситуація почала стабілізуватися. Сьогодні Україна тримає світове лідерство з експорту зернових, зокрема, за прогнозами Міністерства сільського господарства США, наша країна може опинитися на 2-му місці в світі за обсягами експорту зерна після США [2].

У березні 2018 р. світові ціни на товари, що переважають в українському експорті, залишалися високими попри корекцію на окремих товарних ринках. Зокрема, ціни на сталеву продукцію у європейському регіоні (на який припадає лівова частка українського експорту металургійної продукції) зростали завдяки високим темпам економічного зростання, що привело до стійкого попиту на сталеву продукцію. Ціни на китайському ринку очікувано знижувалися через відновлення виробництва після відміни дії обмежень у північних провінціях у межах програми боротьби зі смогом, однак залишалися на високому рівні. Натомість попри нарощення виробництва сталі в Китаї ціни на залізну руду зменшувалися через її рекордні складські запаси та значну пропозицію [5].

У грудні 2017 року Уряд затвердив Експортну стратегію України: Дорожню карту стратегічного розвитку торгівлі на період 2017–2021 років. Документом визначено орієнтири для розвитку торговельних відносин України, подолання перешкод та використання наявних можливостей для розвитку експорту [7].

Кінцевою метою та основним завданням Експортної стратегії є перехід до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успіху України на світових ринках. Дорожня карта визначає стратегічні цілі розвитку торгівлі України на наступні роки. Серед них: створення умов для розвитку сфер торгівлі та інновацій задля диверсифікації експорту українських товарів та послуг, підтримка експорту з боку держави, а також підвищення рівня знань та навичок, необхідних підприємствам для здійснення міжнародної торгівлі.

Також у рамках Експортної Стратегії було затверджено перелік нових перспективних ринків, які зможуть замінити традиційні експортні ринки, доступ на які ускладнено через політичну ситуацію. Зокрема, було визначено топ-20 ринків, які, за умови вибору правильних форм і інструментів роботи з ними здатні показати досить швидкі результати. Серед них, крім країн ЄС: Єгипет, Індія, Білорусь, Грузія, Молдова, Іран, Саудівська Аравія, Китай, Японія, США, Канада, Швейцарія та Бангладеш.

У межах концепції проведено аналіз стану зовнішньої торгівлі визначено недоторговані ринки та ринки у фокусі, перспективні сектори на основі кластерного підходу, перешкоди та запропоновано рішення, встановлено чітку взаємодію з іншими стратегіями.

Ще одним потужним документом для України, що також сприятиме підтримці експортоорієнтованих підприємств, є нова стратегія Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР) для України на 2018–2023 роки. Цим документом розширюються можливості діяльності банку, що дасть змогу підвищити обсяги кредитування проектів ЄБРР, наростити інвестиції в приватний сектор. Таким чином, для бізнесу це можливість додаткового фінансування, а також отримання підтримки на трансформацію бізнесу згідно з міжнародними стандартами. Нова стратегія ЄБРР для України передбачає п'ять пріоритетних напрямів:

- підтримка приватизації і комерціалізації підприємств державного сектору з метою зміцнення конкуренції та запровадження високих стандартів корпоративного управління;
- підтримка верховенства права, конкуренції та рівних правил гри в приватному секторі шляхом підтримки компаній, які дотримуються найвищих стандартів корпоративних практик;
- зміцнення енергетичної безпеки шляхом підтримки ефективного регуляторного середовища, ринкову лібералізацію, диверсифікацію та збільшення видобутку енергоносіїв, а також підвищення енергоефективності;
- сприяння стабільності фінансової системи через зміцнення банківського сектору і паралельний розвиток ринків капіталу та іншого небанківського фінансування;
- поліпшення інтегрованості економіки через сприяння торгівлі та інвестиціям, розширення інфраструктурних зв'язків і підтримку наближення до стандартів ЄС [3].

Ще один із документів стосовно підтримки експорту – це Програма розвитку українського експорту, яка міститься в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схвалена Указом Президента від 12.01.2015 р. Метою реформ визначено досягнення європейських стандартів життя та гідного місця Україні в світі. «Стратегія-2020» включає в себе 62 реформи. Визначено 25 ключових показників успішності розвитку країни. Як першочергові визначені реформа системи національної безпеки й оборони, оновлення влади та антикорупційна реформа, судова реформа та реформа правоохоронної системи, децентралізація та реформа державного управління, дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи охорони здоров'я і податкова реформа.

Серед пріоритетів стратегії також реалізація двох програм – енергонезалежності та популяризації України у світі, а також просування інтересів держави у світовому інформаційному просторі [11]. Це безумовна підтримка з боку держави українському експортеру.

Дж.Ю. Стігліць у книзі «Економіка державного сектору» зазначив, що є два аспекти аналізу діяльності в державному секторі: нормативний підхід, який фокусує увагу на тому, що уряд повинен робити, і позитивний підхід, який головним чином описує і пояснює як те, що реально робить держава, так і те, які наслідки його діяльності. Результат залежить від правил політичного процесу, стимулів, що стоять перед його учасниками, і т.д. Повністю розкрити природу держави – значить повністю розуміти, що держава робитиме. І залишається невеликий простір для обговорення того, що держава повинна робити. Хоча в такій точці зору є частка істини, вона екстремальна: дискусії між економістами (й іншими) про роль, яку держава має відігравати, становить важливу частину політичного процесу в сучасних демократичних суспільствах [9].

В Україні є такі внутрішні обмеження для розвитку експорту:

– адміністративні бар'єри та обмеження (митні правила і процедури, процедури валютного та експортного контролю, повернення ПДВ при експорті);

– дефіцит доступного і дешевого експортного фінансування (кредитів), що значне знижує конкурентоспроможність українських компаній на зовнішніх ринках;

– передекспортне фінансування підприємств-експортерів на етапі виробництва;

– транспортно-логістичні і конкурентні обмеження (недостатній рівень розвитку внутрішньої і експортної транспортної інфраструктури, системи пунктів попуску на кордоні, зростання тарифів державних монополій);

– інформаційні і компетентності обмеження, в більшості для суб'єктів малого підприємництва (недостатньо спеціальних знань і навичок з ведення експортної діяльності, інформації про зовнішні ринки і ділових партнерів та ін.).

Для усунення перешкод, найбільш важливими похідними політики експорту в процесі реалізації прийнятої стратегії повинні бути такі складники, що зображені на рисунку 2.

Успішної реалізації похідних показників можуть сприяти додаткові можливості зі збільшення экс-

порту. Це існуючі в рамках кооперації малі та крупні підприємства, що виробляють продукцію, потенційно конкурентоспроможну на зовнішніх ринках; застосування різних форм міжнародного економічного співробітництва. Вимагають свого розвитку міжнародні об'єднання і організації співробітництва на компенсаційній основі, кредитні угоди, переробка давальницької сировини, кластерні ініціативи, більш дієве державно-приватне партнерство, прикордонна торгівля та транскордонне співробітництво в рамках діючих євро регіонів та інші. Взагалі таких форм міжнародного співробітництва світова практика нараховує більше двадцяти, і залежно від тих чи інших конкретних економічних умов їх необхідно застосовувати в чистому або комбінованому вигляді.

Необхідно відзначити, що процедура митного оформлення експорту в Україні досить заплутана, необхідно розбиратися в безлічі документів, самостійно відстежувати зміни митного й податкового законодавства та інше. Тому для експортерів спрощення, прискорення та здешевлення адміністративних процедур при експорті сприятиме підвищенню експортного потенціалу виробників та виходу на нові ринки.

Висновки. У сучасному світі провідну роль відіграє міжнародна торгівля. Тому особливу увагу слід приділяти підвищенню конкурентоспроможності українського експорту. За останні роки розроблені та прийняті низка суттєвих документів стосовно розвитку та підтримки експорту. Метою та основним завданням є перехід до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успіху України на світових ринках. Тому для господарюючих суб'єктів і суспільства в цілому дуже важливо, що держава робить і буде робити. Але перспективи розвитку зовнішньої торгівлі очевидні.

Отже, натеper в Україні створені базові стратегії, інститути, інструменти та механізми підтримки експорту. Подальший їх розвиток і успішна реалізація сприятимуть створенню нових інноваційних, конкурентоспроможних товарів та послуг, прискорять їх адаптацію до міжнародних стандартів якості та сертифікації завдяки поліпшенню умов ведення експортної діяльності.

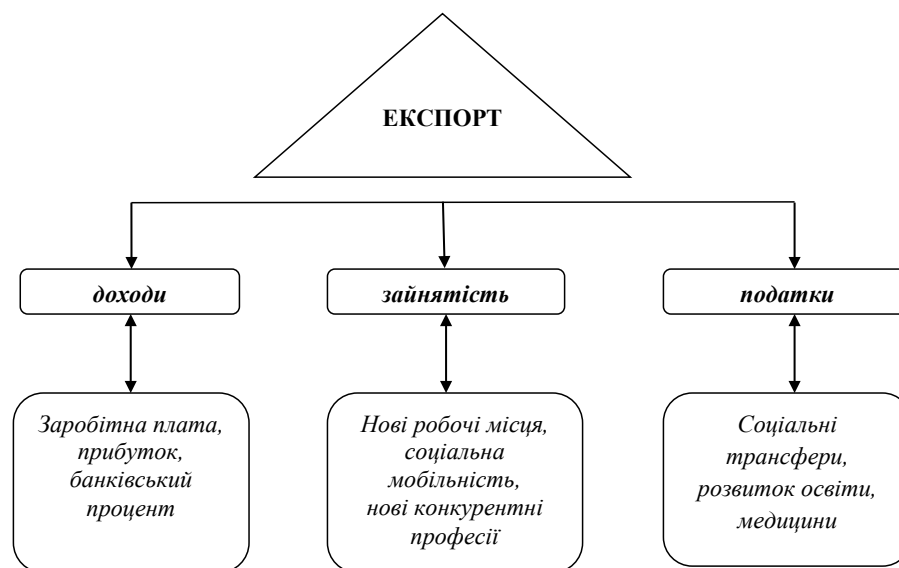

Рис. 2. Похідні політики експортної політики

Список використаних джерел:

1. Аналіз тенденцій зовнішньої торгівлі товарами України за регіонами і товарними групами. URL: <https://bank.gov.ua/docscatalog/document?id=50356637>.
2. Борецька Н.П. Соціальна економіка як фактор регіонального розвитку: світовий досвід / Н.П. Борецька // «Бізнес-навігатор». 2017. Вип. 2(41) С. 43–49.
3. EBRD Ukraine Country Strategy 2018–2023. URL: <http://www.eu4business.eu/files/medias/ukraine-strategy.pdf>.
4. І.Б. Принчина. Пріоритети розвитку зовнішньої торгівлі України / Принчина І.Б. // Сталий розвиток економіки. 2015. 2[27]. С. 50–56.
5. Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми й перспективи (Початок, закінчення у № 10) [Електронний ресурс] / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. 2018. № 9. С. 81–93. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr9.pdf>. – Назва з екрану.
6. Мельник А.О. Трансформація складових зовнішньоекономічної політики України в умовах світової економічної кризи / А.О. Мельник // Вісник Хмельницького національного університету. 2012. № 3, Т. 3. С. 14–16.
7. Постанова Кабінету Міністрів від 27 грудня 2017 р. № 1017-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki>.
8. Сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Стиглиц Дж. Економіка державного сектора : Пер. с англ. / Науч. редактор переклада Г.М.Куманин. – М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М, 1997. – 720 с.
10. Стиглиц Дж. Глобалізація: тривожні тенденції: пер. с англ. М.: Мысль, 2003. 304 с.
11. Указ Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.
12. Фокіна-Мезенцева К.В. Особливості соціально-економічного розвитку України в процесі глобалізації / К.В. Фокіна-Мезенцева // «Бізнес-навігатор». 2017. Вип. 2(41) С. 43–49.